

Het belang van Vietnam

Wim van den Doel

De oorlog in Vietnam is ongetwijfeld een van de bekendste oorlogen in de geschiedenis. Tijdgenoten en historici hebben reeds boekenkasten over deze oorlog volgeschreven en ook dit nummer van *Leidschrift* is aan de gebeurtenissen in Vietnam in de eerste dertig jaar na de Tweede Wereldoorlog gewijd. Iedereen kent de dramatische beelden van de Vietnam-oorlog en als dit niet de echte beelden zijn, dan zijn het wel de beelden die de Amerikaanse filmindustrie wereldwijd de bioscoopbezoekers heeft gebracht. Hierbij hoeft slechts gedacht te worden aan John Wayne's *The Green Berets*, *The Deer Hunter* met Robert de Niro, *Apocalypse Now* van Francis Ford Coppola en *Full Metal Jacket* van Stanley Kubrick. Uiteraard liet ook Oliver Stone zich met *Platoon* en *Born on the Fourth of July* niet onbetuigd: de regisseur wil niet anders dan zijn, soms vreemde, visie op de Amerikaanse geschiedenis verspreiden. Het zijn allemaal films met Amerikanen in de hoofdrol en met Vietnamezen op de achtergrond. Over de wijze waarop in deze films de Vietnamezen worden geportretteerd, handelt in deze bundel het artikel van John Kleinen, maar hier is van belang dat in de afgelopen decennia de Vietnam-oorlog een centrale plaats in de internationale cinema heeft ingenomen.

Mede door de grote hoeveelheid literatuur en de vele films en televisieprogramma's lijkt iedereen er vanuit te gaan dat de oorlog in Vietnam een cruciale episode in de twintigste-eeuwse geschiedenis is geweest. De vraag is nu of dat wel zo is. Dat de oorlog van grote invloed is geweest op de naoorlogse geschiedenis van Indochina, lijdt uiteraard geen twijfel. Voor de Vietnamezen zelf ging het om een strijd om onafhankelijkheid en eenheid van het land. Wat er aan die strijd voorafging wordt beschreven in het artikel van Nguyễn Thế Anh. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er in Vietnam een veelheid aan nationalistische groepen actief met verschillende toekomstvisies. Hij laat zien hoe de Vietminh, geleid door de Communistische Partij Indochina, het nationalistische discours naar zich toe wist te trekken waardoor er een groot draagvlak voor de hun machtsovername in augustus 1945 kon ontstaan.

Zoals in het artikel van Barry Braeken te lezen valt verliep het dekolonisatieproces op gewelddadige wijze. Verantwoordelijk hiervoor waren verschillende Franse regeringen die hardnekkig probeerden de beweging van Ho Chi Minh onschadelijk te maken. Nu is het lastig

Leidschrift, jaargang 19, nummer 2, september 2004

dekolonisatieprocessen in de wereld met elkaar te vergelijken en algemeen geldende conclusies te trekken, maar parallellen met andere gewelddadige voorbeelden van het einde van de Europese heerschappij in Azië en Afrika dringen zich op. Ook Nederland vocht een oorlog uit tegen een zich onafhankelijk verklarende nieuwe staat en later zou Frankrijk zijn positie in Algerije met geweld verdedigen. Wat hierover ook te zeggen valt, een algemeen kenmerk van dergelijke conflicten lijkt wel te zijn dat de naar onafhankelijkheid strevende bewegingen radicaliseren, dat binnen deze bewegingen militairen een steeds belangrijker rol gaan spelen en dat er een krachtig militair apparaat ontstaat. Eenmaal onafhankelijk zijn de staten die zich door middel van een oorlog van onder het koloniale juk hebben vrijgevochten radicaal, maar ook sterk en militaristisch. Vandaar ook dat Noord-Vietnam na 1955 min of meer klaar was de oorlog verder te voeren, ook al was dat tegen een supermacht als de Verenigde Staten.

Deze 'tweede' Vietnam-oorlog veranderde de toekomst van Indochina definitief. Uiteindelijk werd Vietnam met geweld herenigd onder een communistisch bewind, terwijl ook Laos en Cambodja ten prooi vielen aan onderdrukkende regimes. Dat waren directe gevolgen van de oorlog in Vietnam. Waartoe dat in Cambodja heeft geleid, is helaas maar al te bekend, wederom mede dankzij de Amerikaanse cinema die de wereld *The Killing Fields* liet zien.

Het belang van de Vietnam-oorlog voor de geschiedenis van de Verenigde Staten is ook moeilijk te onderschatten. De gebeurtenissen in Indochina zouden nog lange tijd op allerlei gebied gevolgen hebben. Dit jaar speelt de Vietnam-oorlog zelfs een rol in de Amerikaanse presidentsverkiezingen, waarbij de Democratische kandidaat prat gaat op zijn heldhaftig optreden in de Mekongdelta en op zijn verzet daarna tegen het Amerikaanse optreden in Vietnam, terwijl de Republikeinse kandidaat moet verdedigen waarom hij - net zoals veel andere blanke welgestelden - de dienst in Vietnam heeft ontlopen. In Vietnam vochten vooral minder welgestelde Amerikanen, onder wie veel zwarten die voor het eerst in een gedesegregeerd leger vochten. Het belang van dit laatste wordt door Chris Quispel in zijn artikel geanalyseerd. Maar de Vietnam-oorlog heeft voor de Verenigde Staten nog meer gevolgen gehad. Hierbij kan gewezen worden op de ondergang van het systeem van Bretton Woods, maar ook op de grote crisis in het Amerikaanse zelfvertrouwen waarvan in de jaren zeventig sprake was. Het zou lang duren voordat de Amerikanen het Vietnamese trauma achter zich konden laten en het is maar de vraag of dit volledig gelukt is.

Is het belang van de Vietnam-oorlog voor de geschiedenis van Indochina en voor de geschiedenis van de Verenigde Staten evident, lastiger is de wereldhistorische betekenis van dit conflict vast te stellen. In de historiografie lijkt hierover overigens nauwelijks getwijfeld te worden, maar dit is het gevolg van het feit dat de internationale geschiedenis van de twintigste eeuw geheel wordt gedomineerd door het perspectief van de Koude Oorlog en door de werken van Amerikaanse historici. De ontwikkeling van de geschiedschrijving over de Vietnam-oorlog volgt dan ook de Amerikaanse historiografie met betrekking tot de Koude Oorlog. Omdat in de geschiedschrijving over de Koude Oorlog in de jaren zestig een 'revisionistische' school was ontstaan die kritisch stond tegenover het Amerikaanse buitenlandse beleid, waren de eerste serieuze werken over de Vietnam-oorlog evenzeer kritisch over de Amerikaanse rol in het conflict gestemd. De eerste, 'orthodoxe' werken over de Vietnam-oorlog waren met andere woorden, in Koude Oorlogstermen, 'revisionistisch'. De Amerikaanse politiek ten aanzien van Vietnam werd daarbij gezien als fel anticommunistisch in combinatie met een groot gebrek aan kennis over de Vietnamese samenleving en cultuur. De wellicht goedbedoelde Amerikaanse politiek resulteerde daarom in een tragedie, zoals te lezen viel in de in 1972 verschenen *The best and the brightest* van David Halberstam en *Fire in the lake: the Vietnamese and the Americans in Vietnam* van Frances FitzGerald.

Tegen het einde van de jaren zeventig ontstond langzaam maar zeker een revisionistische benadering van de Vietnam-oorlog, deels veroorzaakt door de publicatie van de zogeheten *Pentagon Papers*. Plots werd de stelling verdedigd dat de Amerikaanse Vietnampolitiek helemaal niet zo desastreus was geweest als die had geleken. Leslie Gelb schreef in 1978 over *The irony of Vietnam: the system worked*, terwijl anderen betoogden dat de Vietnam-oorlog niet alleen juist was, maar ook gewonnen had kunnen worden indien de Washingtonse politici maar de goede beslissingen hadden genomen. Vooral vanuit militaire hoek klonk dit geluid, zoals in *On strategy. A critical analysis of the Vietnam war* van Harry G. Summers. Deze vorm van revisionisme had overigens weinig te maken met het revisionisme in de Koude Oorlogshistoriografie, maar leek ideologisch veel meer op de orthodoxe historische benadering van het conflict tussen Oost en West. Een recent revisionistisch werk is Michael Linds *Vietnam: the necessary war* uit 1999, waarin de Vietnam-oorlog een gerechtvaardigde en beperkte oorlog wordt genoemd, door de Verenigde Staten gevochten om de eigen belangen te verdedigen. Indien Amerika de oorlog in Vietnam niet had gevochten en had toegestaan dat geheel Vietnam zonder slag of stoot communistisch was

geworden, dan zou wereldwijd het communisme zijn kans hebben geroken. De juistheid van deze analyse is natuurlijk moeilijk aan te tonen, maar dat schijnt Lind niet te deren.

Naast revisionistische werken zouden er hoe langer hoe meer ‘neo-orthodoxe’ boeken en artikelen verschijnen, geschreven door historici die meer en meer gebruik konden maken van primaire bronnen. De oorspronkelijke analyse dat de Amerikaanse politiek werd gedreven door anticommunisme, maar tevens werd geplaagd door een verkeerde interpretatie van de Vietnamese werkelijkheid, werd onderschreven en van een nieuwe en betere onderbouwing voorzien. Het bekendste voorbeeld van deze nieuwere literatuur is *America's longest war. The United States and Vietnam, 1950-1975* van George Herring uit 1979. Vele andere werken volgden, waarbij steeds meer duidelijk werd dat de besluitvorming in Washington een zeer complex proces was geweest. Vele factoren hadden een rol gespeeld bij de uiteindelijke beslissing de Amerikaanse betrokkenheid bij het conflict in Vietnam te vergroten. Ook het artikel van Melvyn Leffler in deze bundel staat in deze traditie. Wederom is er sprake van een tragedie, net zoals in de eerdere boeken van Halberstam en FitzGerald, alleen de analyse van de oorzaken van deze tragedie geschied op basis van een grotere kennis van de bronnen dan in het begin van de jaren zeventig. Leffler positioneert zichzelf in een Amerikaans debat, waarin vooral de vraag centraal staat wanneer en waarom de Verenigde Staten definitief zich in het Vietnamese moeras hebben gestort en waarbij, bijvoorbeeld ook door Frederick Logevall in zijn *Choosing war. The lost change for peace and the escalation of war in Vietnam* (1999), de schuld vooral bij de Amerikaanse president Lyndon Johnson wordt gelegd. Voor uitgebreide beschouwing over de visies van ‘revisionisten’, ‘orthodoxen’ en ‘postrevisionisten’ op de militaire strijd in Vietnam verwijs ik naar het artikel van Wim Klinkert in deze bundel.

Het is een Amerikaans debat tussen Amerikaanse historici op basis van Amerikaanse bronnen. Het is dan ook een beperkt debat, waarin de Vietnamezen en de Vietnamese geschiedenis slechts op de achtergrond een rol spelen. Deels is dit natuurlijk omdat de Vietnamese bronnen moeilijk toegankelijk zijn, maar deels zijn Amerikaanse historici toch vooral in de eigen geschiedenis geïnteresseerd. Het grote belang van de Vietnam-oorlog voor die Amerikaanse geschiedenis is evident, maar dit mag ons niet weerhouden de vraag te stellen of alle aandacht voor dit conflict tegen het licht van de gehele wereldgeschiedenis van de twintigste eeuw wel gerechtvaardigd is.

In de Vietnam-oorlog komen twee afzonderlijke historische processen samen: het dekolonisatieproces en de Koude Oorlog. Dit zijn beide zeer complexe historische processen, waarbij de ondergang van de Europese koloniale rijken in Afrika en Azië werd veroorzaakt door de verandering van de machtsverhoudingen in de wereld, de opkomst van nationalistische bewegingen en de wijzigingen in het wereldbeeld van Europese politici en bevolkingen. Meer concreet betekent dit dat de dekolonisatie veroorzaakt is door respectievelijk de teruggang van de macht van Europa en de opkomst van anti-imperialistische supermachten als de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, het georganiseerde verzet van de gekoloniseerde volkeren en het ontstaan van nieuwe Europese projecten als de Europese eenwording en de opbouw van de welvaartsstaat. In dit geheel zijn in de Aziatische geschiedenis verschillende cruciale gebeurtenissen en ontwikkelingen te herkennen, van de opkomst van het Indian National Congress aan het einde van de negentiende eeuw, de Japanse overwinning op Rusland in 1904-1905, de militaire nederlaag van het Britse Rijk tijdens de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië en de daaropvolgende Japanse bezetting, tot de opkomst van de Sovjet-Unie, de Verenigde Staten en communistisch China. De geschiedenis van Indochina werd door al deze gebeurtenissen en ontwikkelingen sterk beïnvloed, maar omgekeerd moet worden geconstateerd dat de invloed van de ontwikkelingen in Indochina op het dekolonisatieproces gering is geweest. De Vietnamese nationalistische beweging was geen voorbeeld voor andere nationalistische bewegingen en de oorlog bood geen inspiratie of leerde geen lessen voor gebeurtenissen elders op de wereld.

Hetzelfde geldt eigenlijk voor de Koude Oorlog, een conflict tussen het democratische, liberale en kapitalistische 'Westen' en het communistische 'Oosten'. Het was een conflict dat vooral over de toekomst van Europa ging, maar waarin er in de zogeheten 'Derde Wereld' verschillende gewapende conflicten werden uitgevochten, van de Koreaoorlog, de strijd in Afghanistan tot de verschillende burgeroorlogen in Afrika. De Vietnam-oorlog is hierbij een van deze gewapende conflicten. Ook hier geldt weer dat de Koude Oorlog de gebeurtenissen in Vietnam sterk beïnvloedde, maar dat - omgekeerd - de Vietnam-oorlog slechts een beperkte invloed had op het verloop van de Koude Oorlog. De situatie in Europa veranderde door de oorlog in Vietnam niet, de Amerikaanse nederlaag had slechts beperkte regionale gevolgen en de ervaring van Vietnam weerhield enerzijds de Sovjet-Unie in 1979 niet Afghanistan binnen te vallen en anderzijds de Verenigde Staten niet om (met behulp van

Zuid-Afrika) zich te mengen in Afrikaanse burgeroorlogen of te interveniëren in Latijns Amerika. De dynamiek van de Koude Oorlog was van dien aard dat de oorlog in Vietnam er maar weinig invloed op had.

Zal de Vietnam-oorlog door dit alles in de toekomst ongetwijfeld minder aandacht krijgen dan nu het geval is, dit wil nog niet zeggen dat het ontwerp het niet waard is bestudeerd te worden. Ook in de toekomst zal de Vietnam-oorlog een boeiende *case study* zijn bij de bestudering van zowel de Koude Oorlog als het dekolonisatieproces. Ook in de toekomst zullen met andere woorden historici zich over de Vietnam-oorlog buigen en over de oorzaken, het verloop en de gevolgen ervan een debat voeren. Rest mij om voor de stand van de vele deeldebatten op dit moment naar de verschillende artikelen in dit themanummer van *Leidschrift* te verwijzen.